

18-19.02.2021 r.

Temat: Odmienne części mowy – przypomnienie i uzupełnienie wiadomości – ćwiczenia – KNO.

Podręcznik str. 170-174. *****TEMAT, Z KTÓREGO ODBĘDZIE SIĘ KARTKÓWKA!**

■ Czasownik

- nazywa czynności, stany, procesy
- odpowiada na pytania: *co robi?*, *co się z nim dzieje?*
- odmienia się przez: osoby, tryby, liczby, strony, czasy, rodzaje
- posiada aspekt
- w zdaniu pełni funkcję orzeczenia

*Znajdujemy się w pięknym kraju.
Ewa zdawała egzamin.
Wróć dopiero za godzinę.
Dzieci bawią się w chowanego.
Zjedlibyście coś?
Wykuło pomnik w kamieniu.*

■ Odmiana czasowników przez liczby i osoby

Czasowniki odmieniają się przez trzy osoby w liczbie pojedynczej i trzy osoby w liczbie mnogiej.

liczba pojedyncza		liczba mnoga	
1. os.	(ja) <i>myję</i>	1. os.	(my) <i>myjemy</i>
2. os.	(ty) <i>myjesz</i>	2. os.	(wy) <i>myjecie</i>
3. os.	(on, ona, ono) <i>myje</i>	3. os.	(oni, one) <i>myją</i>

■ Odmiana czasowników przez czasy

czas przeszły <i>mówiłam</i>	czas teraźniejszy <i>mówię</i>	czas przyszły (prosty i złożony) <i>powiem / będę mówiła</i>
• nazywa czynności, które odbyły się w przeszłości	• wskazuje na czynności, które trwają w chwili mówienia	• określa czynności, które dopiero nastąpią
<i>Wczoraj Julka <u>sprzątała</u> swój pokój.</i>	<i>Julka <u>właśnie sprząta</u> swój pokój. Julka <u>sprząta</u> swój pokój codziennie.</i>	<i>forma prosta: Julka <u>posprząta</u> swój pokój. forma złożona: Julka <u>będzie sprzątała</u> lub <u>będzie sprzątać</u> swój pokój.</i>

■ Odmiana czasowników przez tryby

Tryb wskazuje na stosunek osoby mówiącej do nazywanych przez nią czynności.

tryb oznajmujący (orzekający)	tryb przypuszczający	tryb rozkazujący
<ul style="list-style-type: none"> informuje o czynności rzeczywistej, która się właśnie odbywa, już się odbyła lub będzie się odbywać w przyszłości występuje we wszystkich trzech czasach (przeszłym, teraźniejszym i przyszłym) 	<ul style="list-style-type: none"> oznacza czynność uznaną za prawdopodobną, możliwą do spełnienia pod pewnymi warunkami służy do wyrażania przypuszczeń, pragnień, życzeń, prośb w trybie przypuszczającym nie określa się czasu 	<ul style="list-style-type: none"> wyraża czynność uznaną za pożądaną służy do wydawania rozkazów, poleceń, zakazów, żądań lub formułowania prośb, rad, wskazówek nie występuje w 1. os. lp. w trybie rozkazującym nie określa się czasu
<i>Upiekliliśmy ciasto. Pieczemy ciasto. Będziemy piekli ciasto.</i>	<i>Czy upiekłabyś ciasto? lub Czy byś upiekła ciasto?</i>	<i>Upiecz ciasto, proszę. Niech on upiecze ciasto!</i>

■ Rodzaj czasownika

Czasowniki odmieniają się przez rodzaje tylko w czasie przeszłym, przyszłym złożonym oraz w trybie przypuszczającym.

Czasownik	
w liczbie pojedynczej	w liczbie mnogiej
<ul style="list-style-type: none"> r. męski <i>grałem, będzie mył, jadłbyś</i> r. żeński <i>grałam, będzie myła, jadłabyś</i> r. nijaki <i>grało, będzie myło, jadłoby</i> 	<ul style="list-style-type: none"> r. męskoosobowy <i>graliśmy, będziemy myli, jedlibyście</i> (stosujemy go, jeśli wśród wykonawców czynności znajduje się przynajmniej jeden chłopiec lub mężczyzna) r. niemęskoosobowy <i>grafyśmy, będziemy myły, jadłybyście</i> (stosujemy go, jeśli grupa wykonawców czynności składa się z samych kobiet, dzieci, zwierząt, roślin lub rzeczy)

■ Strony czasownika

czynna	bierna
<ul style="list-style-type: none"> wskazuje, że podmiot jest wykonawcą czynności 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje, że czynność dotyczy podmiotu, ale nie jest on jej wykonawcą
<p><u>Mechanik</u> naprawił samochód. podmiot wykonawcą czynności</p>	<p><u>Samochód</u> został naprawiony przez mechanika. podmiot przedmiotem wykonywanej czynności</p>

■ Czasowniki przechodnie i nieprzechodnie

Czasowniki, które mają formy obu stron: czynnej i biernej, to czasowniki przechodnie.

Krzysztof Kolumb odkrył Amerykę.
strona czynna

Ameryka została odkryta przez Krzysztofa Kolumba.
strona bierna

Czasowniki, które nie występują w stronie biernej, nazywa się **czasownikami nieprzechodnimi**, np. *biec, iść*.

■ Aspekt czasowników

Ze względu na aspekt czasowniki dzielimy na **dokonane** i **niedokonane**. Czasowniki dokonane tworzymy najczęściej od czasowników niedokonanych – przez dodanie

przedrostka (np. *chować* – *schować*) lub przez zmianę postaci tematu fleksyjnego (np. *otwierać* – *otworzyć*).

czasowniki niedokonane	czasowniki ~~niedokonane~~
<ul style="list-style-type: none"> informują o tym, że dana czynność nie jest zakończona, np. <i>wchodzić, czytać, pić</i> 	<ul style="list-style-type: none"> nazywają czynności, które zostały lub zostaną zakończone, np. <i>wejść, przeczytać, wypić</i>
<ul style="list-style-type: none"> tworzą formy czasu przeszłego, teraźniejszego i przyszłego złożonego, np. <i>wchodziła, wchodzi, będzie wchodziła</i> 	<ul style="list-style-type: none"> mają formy czasu przeszłego i przyszłego prostego, np. <i>weszła, wejdzie</i>

3. Kształcenie językowe

■ Osobowe i nieosobowe formy czasownika

Osobowe formy czasownika informują, kto wykonuje daną czynność, czyli wskazują osobę i liczbę, np. *zajrzałam* (ja), *zapomniałeś* (ty), *odpoczywamy* (my), *unikną* (oni lub one).

Nieosobowe formy czasownika kierują uwagę np. na cechę lub czas. Są to **bezokoliczniki** (np. *brać*), **formy zakończone -no, -to** (np. *zdobyto*), **imiestowy** (np. *ubrana*).

■ Funkcje imiestwów

imiestwy przymiotnikowe odmieniają się jak przymiotniki: przez przypadki, liczby i rodzaje	czynne zakończone na -ący, -ąca, -ące (<i>piszący, płacząca, myślące</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • nazywają właściwości osób, zjawisk, przedmiotów, które są efektem czyjegoś działania lub znajdowania się w określonym stanie • w zdaniu zwykle pełnią funkcję przydawki (<i>Usłyszałem <u>zbliżające się</u> kroki</i>) lub orzecznika (<i>Skarby był <u>schowany</u> w ruinach zamku</i>)
	biernie zakończone na -ny, -na, -ne, -ty, -ta, -te (<i>ugotowany, naprawiona, rozbite</i>)	
imiestwy przysłówkowe są nieodmienne	współczesne zakończone na -ąc (<i>czytając, płacząc</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • stanowią podstawę imiestwowego równownika zdania w zdaniach podrzędnie złożonych: <ul style="list-style-type: none"> – imiestwy współczesne nazywają czynność równoczesną z czynnością wyrażoną czasownikiem w zdaniu nadrzędnym (<i>Kot <u>leżał</u> na kanapie, <u>głośno mrużąc</u></i>) – imiestwy uprzednie informują o czynności wcześniejszej niż czynność zdania nadrzędnego (<i><u>Położywszy się</u> na kanapie, kot <u>głośno zamruczał</u></i>)
	uprzednie zakończone na -wszy, -wszy (<i>ugotowawszy, doszedłszy</i>)	

■ Przekształcanie imiesłów

Imiesłowy występujące w zdaniu można przekształcić na formy osobowe czasownika, jednak wymaga to również innych zmian w wypowiedzeniu.

<i>Kibice <u>siedzący na krytej trybunie</u> nie zmokli z powodu przelotnego deszczu.</i>	<i>Kibice, <u>którzy siedzieli na krytej trybunie</u>, nie zmokli z powodu przelotnego deszczu.</i>	usunięcie imiesłowu wiąże się często z wprowadzeniem zaimka <i>który</i>
<i>Marta, <u>spacerując po parku</u>, uważnie obserwowała mijane osoby.</i>	<i>Marta <u>spacerowała po parku</u> i uważnie obserwowała mijane osoby.</i>	imiesłów jest zastępowany osobową formą czasownika, który staje się orzeczeniem nowego zdania

Osobowe formy czasownika można także przekształcić na imiesłowy, np. po to, aby uniknąć powtarzania konstrukcji z zaimkiem *który*.

<i>Trener zastosował taktykę, <u>którą zawodnicy znali z poprzedniego meczu</u>.</i>	<i>Trener zastosował taktykę <u>znaną zawodnikom z poprzedniego meczu</u>.</i>	podmiot może wymagać zmiany w dopełnienie, a orzeczenie przekształca się w imiesłów
--	--	---

■ Rzeczownik

- nazywa przedmioty, osoby, rośliny, zwierzęta, zjawiska lub pojęcia
- odpowiada na pytania *kto?, co?*
- odmienia się przez **przypadki i liczby**
- **ma określony rodzaj** (ale nie odmienia się przez rodzaje),
- w zdaniu pełni funkcję zwykle podmiotu, dopełnienia, przydawki, okolicznika lub orzecznika

Brakuje nam czasu.
Zabieram Cię jutro do teatru.
On jest znanym i cenionym architektem.
Podaj mi sól i pieprz.
Nadeszła pora relaksu.
Właśnie nadjeżdża spóźniony autobus.

■ Rodzaj rzeczownika

Rodzaj		
męski	żeński	nijaki
<i>(ten) mężczyzna, pies, smutek</i>	<i>(ta) kobieta, ojczyzna, radość</i>	<i>(to) dziecko, słońce, myślenie</i>

Aby określić rodzaj rzeczownika występującego w liczbie mnogiej, najlepiej zmienić jego formę na liczbę pojedynczą, np.

koty – rodzaj męski, bo w lp. *ten kot*;
książki – rodzaj żeński, bo w lp. *ta książka*;
skrzydła – rodzaj nijaki, bo lp. *to skrzydło*.

■ Odmiana rzeczowników przez przypadki i liczby

Wyróżniamy siedem przypadków w liczbie pojedynczej i mnogiej. Rozpoznajemy je na podstawie pytań.

Przypadek	Liczba pojedyncza			Liczba mnoga		
	r. męski	r. żeński	r. nijaki	r. męski	r. żeński	r. nijaki
Mianownik (M.) <i>kto? co?</i>	<i>rybak</i>	<i>żyrafa</i>	<i>pióro</i>	<i>rybacy</i>	<i>żyrafy</i>	<i>pióra</i>
Dopełniacz (D.) <i>vkogo? czego?</i>	<i>rybaka</i>	<i>żyrafy</i>	<i>pióra</i>	<i>rybaków</i>	<i>żyraf</i>	<i>piór</i>
Celownik (C.) <i>komu? czemu?</i>	<i>rybakowi</i>	<i>żyrafie</i>	<i>pióru</i>	<i>rybakom</i>	<i>żyrafom</i>	<i>piórom</i>
Biernik (B.) <i>kogo? co?</i>	<i>rybaka</i>	<i>żyrafę</i>	<i>pióro</i>	<i>rybaków</i>	<i>żyrafy</i>	<i>pióra</i>
Narzędnik (N.) <i>z kim? z czym?</i>	<i>rybakiem</i>	<i>żyrafą</i>	<i>piórem</i>	<i>rybakami</i>	<i>żyrafami</i>	<i>piórami</i>
Miejscownik (Ms.) <i>o kim? o czym?</i>	<i>rybaku</i>	<i>żyrafie</i>	<i>piórze</i>	<i>rybakach</i>	<i>żyrafach</i>	<i>piórach</i>
Wołacz (W.) <i>o!</i>	<i>rybaku</i>	<i>żyrafo</i>	<i>pióro</i>	<i>rybacy</i>	<i>żyrafy</i>	<i>pióra</i>

■ Przymiotnik

- nazywa cechy osób, zwierząt, rzeczy, roślin, pojęć
- odpowiada na pytania: *jaki?, jaka?, jakie?, który?, która?, które?, czyj?, czyja?, czyje?*
- odmienia się przez przypadki, liczby, rodzaje
- w zdaniu pełni funkcję przydawki lub orzecznika, rzadziej podmiotu

Kinga ma zielone oczy.
 W zawodach *sportowych* wystartują
najlepsi uczniowie.
 Jestem *pewna*, że nie przyjdą.
Chorzy mają pierwszeństwo.

■ Rodzaj przymiotnika

Przymiotnik	
w liczbie pojedynczej	w liczbie mnogiej
<ul style="list-style-type: none"> • r. męski <i>dzielny mężczyzna</i> • r. żeński <i>dzielna kobieta</i> • r. nijaki <i>dzielne dziecko</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • r. męskoosobowy <i>dzielni mężczyźni</i> (stosujemy go, jeśli przymiotnik określa rzeczownik osobowy rodzaju męskiego) • r. niemęskoosobowy <i>dzielne kobiety, dzielne dzieci</i> (stosujemy go, jeśli przymiotnik określa rzeczowniki rodzaju żeńskiego, nijakiego i nieosobowe rodzaju męskiego)

■ Stopniowanie przymiotników

Przymiotniki podlegają stopniowaniu. Stopnie wskazują na większe lub mniejsze natężenie cechy. Nie stopniują się jedynie przymiotniki oznaczające **stałą cechę** czegoś, jak materiał, z którego wykonano określony przedmiot, np. *plócienne prześcieradła, żelazna zbroja*.

Rodzaj stopniowania		Stopień równy	Stopień wyższy	Stopień najwyższy
Stopniowanie proste	regularne	<i>wesoły</i> <i>śmiały</i>	<i>weselszy</i> <i>śmielszy</i>	<i>najwoselszy</i> <i>najśmielszy</i>
	nieregularne	<i>dobry</i> <i>duży</i>	<i>lepszy</i> <i>większy</i>	<i>najlepszy</i> <i>największy</i>
Stopniowanie opisowe		<i>stanowczy</i> <i>kolorowy</i>	<i>bardziej stanowczy</i> <i>mniej kolorowy</i>	<i>najbardziej stanowczy</i> <i>najmniej kolorowy</i>

■ Liczebnik

- nazywa liczbę lub kolejność osób, rzeczy, zwierząt, roślin
- odpowiada na pytania: *ile?*, *który z kolei?*
- odmienia się przez: **przypadki**, **liczby** (tylko liczebniki porządkowe), **rodzaje** (tylko liczebniki główne i porządkowe)
- w zdaniu pełni funkcję przydawki lub orzecznika, rzadziej podmiotu

Wręczyłem jej dziesięć róż.
Adam był drugi na mecie.
Kupiłam pół bochenka chleba.
Brakowało pięciorga dzieci.
Do turnieju zakwalifikowało się trzydziestu zawodników.

■ Podział liczebników

Liczebniki	Objaśnienie	Przykłady	Uwagi
zbiorowe	określają liczbę osób różnej płci, istot niedorosłych, rzeczy tylko w lm.	<i>troje przyjaciół,</i> <i>siedmioro szczeniąt,</i> <i>czworo drzwi</i>	• odmieniają się tylko przez przypadki
główne	określają liczbę osób, przedmiotów, zjawisk	<i>dwie wieże,</i> <i>czterej tyżwiarze,</i> <i>sześć słów</i>	• odmieniają się przez przypadki i rodzaje • liczebniki typu <i>tysiąc</i> , <i>milion</i> , <i>miliard</i> odmieniają się przez przypadki i liczby
ułamkowe	informują o liczbach ułamkowych, niepełnych	<i>trzy czwarte litra,</i> <i>pół kilometra</i>	• odmieniają się przez przypadki • liczebniki <i>pół</i> , <i>półtora</i> są nieodmienne
porządkowe	wskazują na kolejność, zajmowane miejsce	<i>ósmego zawodnik,</i> <i>drugie spotkanie</i>	• odmieniają się przez przypadki, liczby i rodzaje

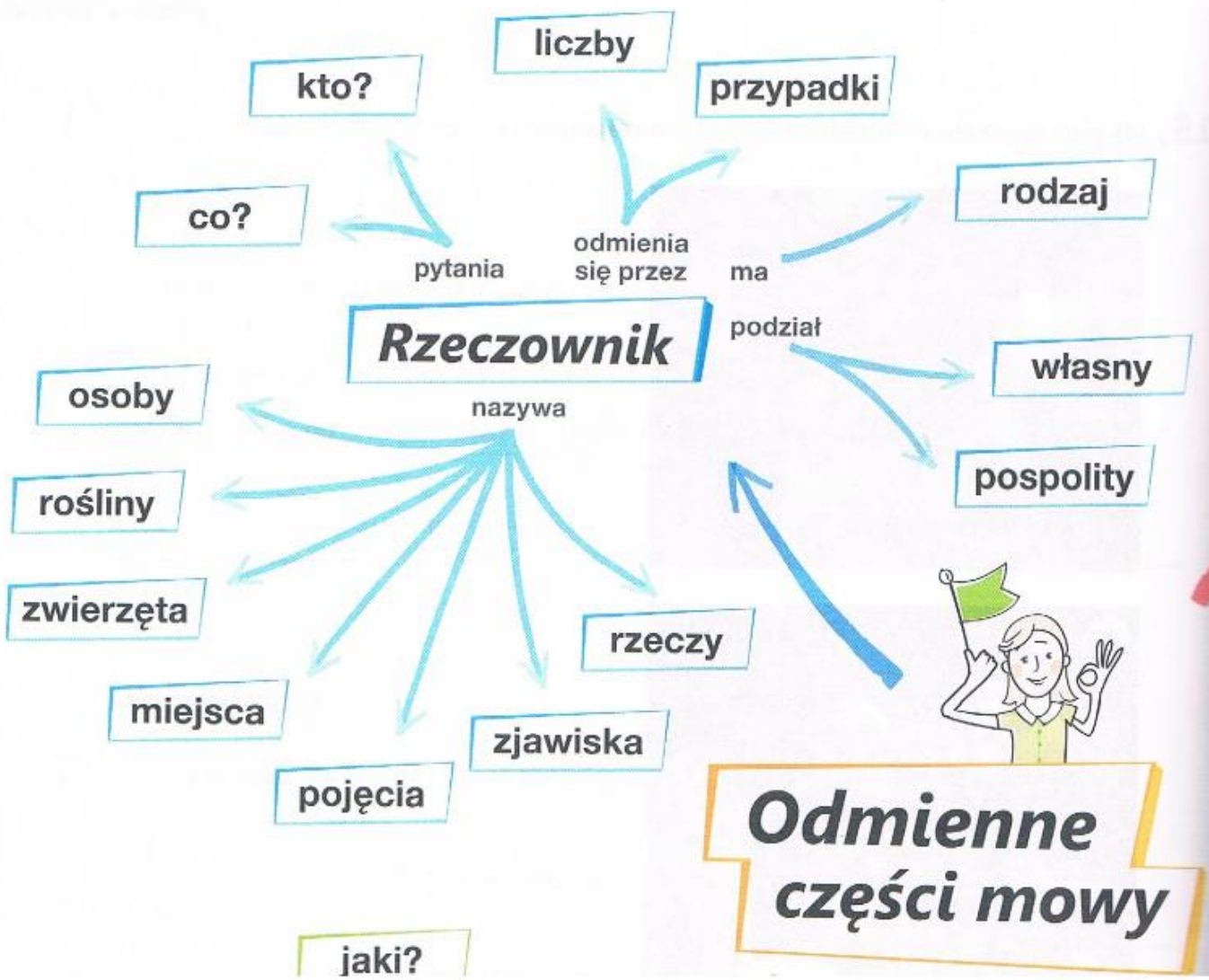
■ Zaimek

- zastępuje inne części mowy: rzeczownik, przymiotnik, liczebnik, przysłówki
- odpowiada na pytania zastępowanej części mowy
- odmienia się przez: **przypadki** (tylko zaimki rzeczowne, przymiotne, liczebne), **liczby i rodzaje** (tylko zaimki przymiotne)

*Nikt nie zna dnia ani godziny.
Ktoś zapukał do drzwi.
Nie przypominaj jej o tym.
Zawsze tu przychodzę.
Każdy ma jakieś marzenia.
On jest tylko mój.*

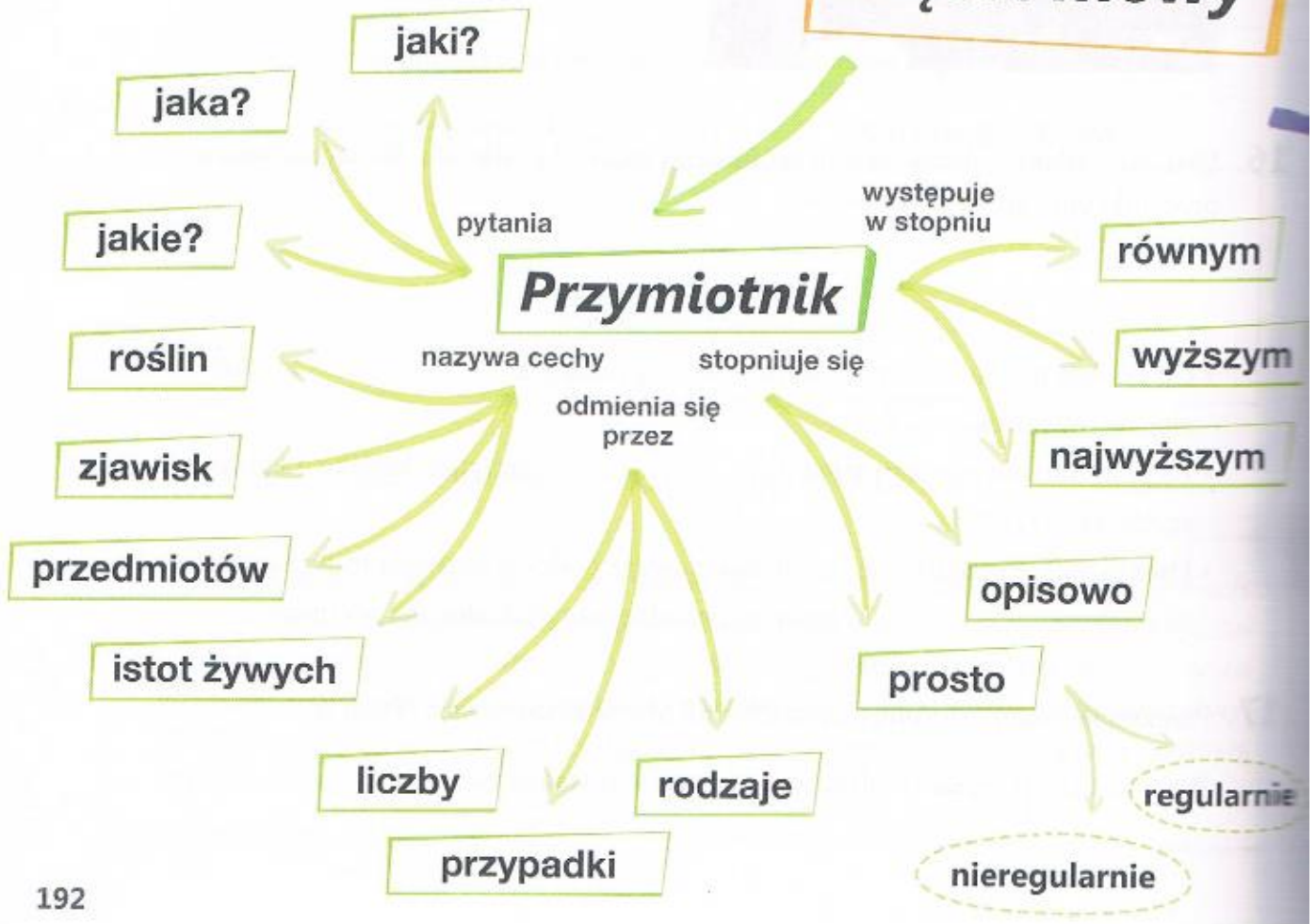
■ Podział zaimków ze względu na zastępowaną część mowy

Zaimki	Jaką część mowy zastępują?	Na jakie pytania odpowiadają?	Przykłady
rzeczowne	rzeczownik	кто?, что?	ja, on, wy, kto, co, nikt, nic, to, coś, ktokolwiek
przymiotne	przymiotnik	jaki?, który?, czyj?	mój, swój, nasz, wasz, jaki, taki, któryś, czyj
liczebne	liczebnik	ile?	tyle, ile, ileś, wszystko
przysłówne	przysówek	jak?, gdzie?, kiedy?	jakoś, wtedy, tak, tutaj, wszędzie, nigdzie, nigdy, zawsze

pojęcia

Odmienne części mowy

<https://epodreczniki.pl/a/odmiana-rzeczownika-i-przymiotnika/DS29qWPjR>

<https://epodreczniki.pl/a/rozne-aspekty-czasownika/DFIV1HSsl>

<https://epodreczniki.pl/a/aspekt-i-tryb-czasownika/DFewadLFk>

<https://epodreczniki.pl/a/z-przymiotnikiem-widac-jak-na->

ODMIENNE CZĘŚCI MOWY

cześć mowy	pytania	przez co się odmienia	przykłady
CZASOWNIK	Co robi? Co się z nim dzieje? W jakim znajduje się stanie?	osoby liczby czasy tryby strony	bawi się czyta biega leży śpi
RZECZOWNIK	Kto? Co?	przypadki liczby	kot rzeka chmura długopis człowiek
PRZYMIOTNI K	Jaki? Jaka? Jakie? Który? Która? Które? Czyj? Czyja? Czyje?	przypadki rodzaje liczby	błękitny śliczny wysoki mocny mały
LICZEBNIK	Ile? Który z kolei?	przypadki rodzaje	sto jeden trzeci półtora niewiele
ZAIMEK RZECZOWNY	Odpowiada na pytania rzeczownika.	przypadki liczby rodzaje	ja, ty my, oni kto, coś, nikt
ZAIMEK PORZYMIOTNY	Odpowiada na pytania przymiotnika.	przypadki liczby rodzaje	mój, twój, wasz taki, jaki, ten, ci, ta który, tamten, inny
ZAIMEK LICZEBNY	Odpowiada na pytania liczebnika.	przypadki liczby rodzaje	ile tyle